

VAKIFLARDA ANAKRONİZM: PARA VAKIFLARI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

ANACHRONISM IN FOUNDATIONS: AN EVALUATION ON CASH WAQFS

Yakup ÖZSARAÇ*

* Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, yakupybu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2249-231X

ÖZ

Vakıflar, Türk ve İslam medeniyetinin bir parçası olarak tarihteki yerlerini almış hayır kurumlarıdır. Vakıfların dönemine göre gördüğü hizmetler ve vakfedilen şeyler değişiklik göstermiştir. Altın ve gümüş paraların kullanıldığı Osmanlı İmparatorluğunda Kanuni Dönemi'nde (1520-66) vakıf kurumu bünyesine "nukud" para vakfı kavramını dâhil etmiştir. Bu kavram Osmanlı tecrübesinde ve vakıf kurumu içerisinde kendine özgü finans metoduyla 400 yılı aşkın bir uygulama alanı bulmuştur. Vakıf kavramı günümüzde vakıf bankalarında kullanılmaktadır.

Günümüzde gelişen İslami finans sektöründe bir tarihi tecrübe olarak para vakıflarını değerlendirilmek istenmektedir. Ancak bu kadar eski bir kavram olan vakfın, bir çeşidi olan para vakfının; faiz veya benzeri uygulamaların örneği olarak veya tam tersi İslami finansin eski bir örneği gibi değerlendirildiği görülmektedir.

Bu makalede amacımız vakıf kavramı çerçevesinde para vakıfları tarihine yolculuk etmek suretiyle günümüzde vakıf ve finans dünyasında aldığı yeni mânâlara dikkat çekmek ve kavramın tanımlanması üzerinden anakronizme düşme endişemizi dile getirmektir.

Anahtar Kelimeler: Anakronizm, Vakıf, Para Vakfı, Katılım Bankası.

Jel Kodları: B15, N01, Z1.

ABSTRACT

Waqfs are institutions that has taken its place as a part of Turkish and Islamic civilization. The services varied according to time. In the Ottoman Empire, in the Sultan Kanuni Period, the concept of "nukud" cash waqf was included. This concept has found a field of application for more than 400. The concept of waqf is used today in waqf banks.

In today's developing Islamic finance sector, it is desired to evaluate cash waqfs as a historical experience. However, the old concept of cash waqfs; It seems to be regarded as an example of interest or similar practices.

Our aim in this article is to draw attention to the new meanings it takes in the world of waqf and finance by traveling the history of cash waqfs within the framework of the concept of waqf, and to express our concern about falling into anachronism through the definition of the concept.

Keywords: Anachronism, Waqf, Cash Waqfs, Participation Bank.

Jel Codes: B15, N01, Z1

1. GİRİŞ

Bir kavramın ilk defa kim tarafından kullanıldığı ve o kavramın etimolojisi oldukça önemlidir. Bazı kavramlar lafız olarak değişmeden uzun yıllar içerisinde kullanılmakta ve kurumsallaşmaktadır. Bu kavramlardan birisi de vakıf kavramıdır. Vakıf; “bir malın mâliki tarafından dinî, içtimai ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi” şeklinde özetlenebilecek hukukî bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesesini ifade eder (Günay, 2012: 475).

Hz. Peygamber efendimiz ve sahabeleri de birçok vakıflar kurmuştur. Vakfetme geleneği İslam dininin bir vecibesi olarak kanıksanmıştır. İslam devletleri geliştikçe ve var oldukça vakıf kültürü de gelişmiş ve birçok vakıf müessesesi kurulmuştur. Türkler Anadolu’ya ayak basmaları ile vakıf kültürünü bu topraklara getirmiştir. Anadolu coğrafyasında ilk vakfiye belgesi 1048 yılına Büyük Selçuklu Devleti döneminde H.440 / M.1048 yılında Erzurum Pasinler’de “Halil Divani bin Mehmed Cihangir (Yağan Paşa, Yağan Baba Zâviyesi)” vakfiyesidir (VGMA 606/74, 102). Bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü logosunda da bulunan bu tarih vakıf teriminin, bu coğrafyada bin yıllık mazisi olduğunu göstermektedir (www.vgm.gov.tr).

Kurumsal olarak vakıflar XIX. yüzyıl başından itibaren siyasi otoritenin tercihi ile yönetimleri tek elde toplanmış ve mazbutaya alınarak devlet tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu dönemden sonra da Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar vakıf kurulmaya devam etmiştir. 1826 Evkaf Nezareti’nin kurulmasından sonra; Anadolu’da 7405 adet ve Rumeli’de 325 adet vakıf kurulduğu vakfiye defterlerden tespit edilmiştir (Özsaraç 2019: 10). Cumhuriyet döneminde vakıf terimi 1926 yılında hukuk sisteminden çıkarılmıştır ve 1967’de ise tekrardan vakıf olarak hukukumuzda geri gelmiştir. Ancak bu vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü nezdinde “Yeni Vakıf” olarak geçmektedir (www.vgm.gov.tr.). Kısaca vakıf terimi Türk ve İslâm tarihinde zaman içinde kurumsallaşmış ve tarih ve dilbilim çerçevesinde klasik bir yönü olan ama modern zamanlarda da kullanılan iktisadi ve kültürel bir terim, kavram ve kurum olmuştur (Kayaoğlu, 1977: 50).

Anakronizm tarih yanlışlığı olarak tarif edilmektedir (<https://sozluk.gov.tr>). Bir kavramın geçtiği zamanla, aynı kavramın günümüz anlayışı arasındaki farka denilir. Tarih biliminde anakronizm (tarih yanlışlığı) günümüzde kullandığımız eski kavramların örnekleri verilirken yeni kavramla özdeşmiş gibi verilmesidir. Buna örnek olarak; para ve vakıf gibi kavramların geçmiş yorumları ile günümüz anlayışı arasındaki fark verilebilir. Bu fark kendisini vakıf bankalarının reklamlarında göstermekte olup, geçmiş zamanda vakıfların yaptığı hayırlar günümüzde de devam ettiği vurgulanmaktadır. Ancak o dönemde banka olmadığı onun yerine para vakfı olduğu vurgulanarak, para vakfı ve banka aynıymış gibi bir anlayış ortaya konulmaktadır. Burada başlayan tarih yanlışlığı para vakıflarının bankalar gibi faizli işlem yapan finans kurumları gibi algılanmasına yol açmaktadır. Bununla ilgili birçok yorum ve yazılı kanaat bulunmaktadır.

Vakıf kavramı zaman içerisinde günün şartlarına göre değişmiş olup, kurumsal yapısını ve çerçevesini de geliştirmiştir. İslam dini ile kanıksanmış vakıf kurma geleneği birbirini takip eden Türk-İslam devletlerince de devam etmiştir. Osmanlı, kendisinden önceki vakıf kurma geleneğini Anadolu Selçuklu Devleti’nden devralmıştır. Devraldığı vakıf yapısında genellikle toprağa ve tarıma yönelik büyük arazilerin vakfedilmesi söz konusu idi (VGMA 732/79, 99). Bu süreç, devletin imparatorluğa evrildiği II. Mehmet (Fatih) dönemine kadar devam etmiştir. Fatih vakıflara ait olan büyük arazileri tımar sistemine katarak kamulaştırdı ve bu dönemden sonra büyük arazilerin vakfedilmesini içeren vakıflar kurulmadı. Şehirler geliştiğinden, genelde gayrimenkule dayalı kira getirici gelir (akar) unsurları tercih edildi. Örneğin Kapalıçarşı gibi büyük çarşılar kuruldu. Bu dönemde genişleyen topraklar ve yeni kültürler, para unsurunun önemini arttırdı. İlk altın para Fatih döneminde basıldı ve

kullanıldı. Paranın yaygınlaşması ve ekonominin genişlemesi ile paranın vakfedilmesi yine bu dönemde gerçekleşmiştir. Vakfiyesi olmamasına rağmen paranın vakfedilebildiğini bildiğimiz ilk para vakfı örneği; H.826/M.1423 yılında Edirne’de Yağcı Hacı Muslihiddin tarafından kurulan vakıftır (Mandaville 1979: 290.; Gedikli, 1998: 290).

Para vakıfları ile ilgili gelişmeler bu dönemden sonra hızlanmıştır. Bunun nedeni mevcutta para kullanımının artması ve vakıfların gayrimenkule dayanan görüşleri yanında menkul (para, at, silah vb.) şeylerin vakfedilmesi hususunda Hanefi İmameyn görüşünün esas alınmasıdır (Kudat, 2017: 265; Özcan, 2003: 32).

Kanuni döneminde para vakıfları hususunda ulama derin bir tartışmaya girmiş ve sonuçta idare tarafından para vakıfları kabul edilerek hukuki olarak sistemdeki yerini almıştır. Böylece Osmanlı’da, XVI. yüzyılda vakfın bir çeşidi olarak para (nukud) vakıfları kavramı vakıf sistemine eklemiştir. Bu dönemden sonra benimsenen bu vakıf türü Osmanlı Devleti son buluncaya kadar kurulmaya devam etmiştir. Kuruluşları İslam hukukunun (fikhın) çerçevesinde yer almıştır (Kudat, 2015: 15). Ancak kurulmalarına ve işlemlerine devlet karışmamıştır. Bu durum özel hukuku ilgilendirdiğinden, Osmanlı hukuku çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Para vakıfları finans çalışmalarında tanımlanırken ve işlemleri değerlendirilirken günümüz sistemiyle olan kavram benzerliği ve benzer finansal işlemler yapması nedeniyle karışıklıklara neden olacak şekilde değerlendirilmektedir. Finansal sistemi hiç benzememesine rağmen günümüzdeki faizli işlemler gibi değerlendirildiği görülmektedir. Bunun nedeni para vakfı sisteminin açıkça bilinmemesinden kaynaklanmakta olup, birçok kişi para - vakıf ve vakıf -banka karşılaştırmalarında kavram benzerliğinden anakronizme düşmektedir.

Günümüzdeki katılım bankalarının faiz hassasiyeti dolayısıyla para vakıflarına benzetildiği bir vakıftır. Ancak katılım bankaları yeni bir tür finans kurumu olup, Geçmişleri dünyada ve ülkemizde çok yenidir. Katılım Bankaları öncelikle bankacılık sisteminin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Katılım kısmı ile ilgili yeni gelişmeler olsa da hem banka hem de katılım ekosistem ve teorisi açısından para vakıfları ile farklı yapılara sahiptirler. Günümüzdeki anakronizme düşülme endişesi, para vakfının ekosisteminin farklı oluşu ve banka ile alakası olmayıp, İslami finansın bir parçası gibi düşünülen katılım bankacılığına da çok yakın olmamasıdır (Bulut & Korkut, 2016: 28).

2016’da kurulan Vakıf Katılım Bankası (VKB) %100 Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) sermayesi ile kurulmuştur. VGM ise bugün Osmanlı yadigarı vakıfların yöneticisi konumundadır. Bu durumda VKB kârını, VGM bütçesine aktarmakta ve bu gelir ile birçok vakıf hizmeti görülmektedir. Bu duruma gelinceye kadar geçen süreçte kurumsal yapıdaki değişim ve dönüşüm ile kavramsal arka plan açıklanmaya muhtaçtır.

Kavram olarak vakıf İslâm toplumunun bir parçası olup, günümüzdeki manasını ve fonksiyonlarını Selçuklu ve Osmanlı Devletleri zamanındaki örneklerine göre yitirmiş görülmektedir. Ancak insanların zihninde hâlâ hayır kurumu olarak anlamlandırıldığı söylenebilir. Vakıf hakkında yapılan tanımlar, Osmanlı’daki örneklerle geçmişte yapılmış ve günümüzde pek örneği olmayan hizmetler üzerinden anlatılmaktadır. Günümüzdeki vakıf anlayışı devlet sisteminin değişmesi ve gelişmesi ile bugün kamusal hizmet olarak Diyanet, belediyeler ve Aile Bakanlığı gibi kurumlarca yerine getirilmektedir.

Günümüzde gördüğü hizmetler açısından vakıflar eski kapsama ve hizmet alanlarından çok uzakta yer almakta olup vakıflar; sivil toplum kuruluşu olarak bir mal topluluğu gibi ifade edilmektedir (Medeni Kanun, Madde-101). Ayrıca vakıflar; Devlet, özel ortaklık yanında sayılarak, ekonomik bir kavram olan sektör kavramıyla ifade edilmekte olup, üçüncü sektör olarak anılmaktadır. (Ertunç, 2013: 23-24).

Vakıf ve para vakıfları üzerine yapılan anakronizm, yazılı eserlerde de kendini göstermekte olup, YÖK'teki açık erişim tezlere veya makale veri tabanlarına bakıldığında sonuçları açısından teoriye katkısı olmakla birlikte, kullanılan dil ve esas alınan kavramlarda anakronizme düşülmektedir. Vakıf konusunda yazan yazarlar genelde yazılarında vakıf tarihini İslâmiyet'le başlatıp kendi dönemine kadar hızlıca getirip, kavramın tanımını da kabul edilmiş genel tanımlar üzerinden yaptıktan sonra onu günümüzdeki bir kurumla veya ekonomi ve sosyal bir sorunla karşılaştırma eğilimine girdikleri görülmektedir. Şehir tarihi çalışmalarında ise durum; Osmanlıca çeviri ve defter özetleri sonrası sonuç bölümlerinde kavramı içerisinde dönemlerinden bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda YÖK veri tabanından "... vakıfları" veya "... şehri ekonomik ve sosyal tarihi" şeklinde yazılmış herhangi bir yüksek lisans ve/veya doktora tezine bakılabilir.

2. VAKFIN KURUMSAL GELİŞİMİ

İslamiyet'ten öncelere dayanan vakıf müessesesi, sözlükte "durmak durdurmak" anlamına gelir (Çetin, 2012: 461). Vakıflar İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müesseseleridir (Günay, 1997: 410).

Vakıf kuran hayırsever kişiye vâkıf denir. Bu kişi kendi mülkiyetinde olan bir malı hukuki bir irade beyânı ile zamanının elverdiği şartlara göre bir amaca yönelik mahkemede tesis ettirmektedir. Bu aşamadan sonra yeni bir tüzel kişilik, vakıf kurulmuş olur. Vakıf tüzel kişiliğin kendi şartları vardır. Bu şartlar vakfiye denilen belgelerde açıkça ifade edilir (Kazıcı, 2003: 50).

Vakfiye kadı huzurunda kabul edilir ve denetlemeleri yapılırdı. Bunun yanında cabiler hisbe ve benzeri denetim görevlileri vakıfları denetlerdi. Osmanlı vakıflara her dönemde merkezi bir denetim uygulanmıştır. Vakıf idarecileri her yıl muhasebe defterlerini mahalli kadı aracılığı ile merkeze gönderir ve tasdik ettirirlerdi (İpşirli, 1990: 49). Zamanla kurumsal çerçevenin oluşması yani 1826'da Evkaf Nezâreti'nin kurulması ile denetimin bir kısmı nezarete devredilmiş olmakla beraber yine de son söz her zaman mahkemelerin olmuştur. O zamanda ve şimdi de kuruluş aşamasında yetkili merci mahkemelerdir (Vakıflar Kanunu, 2008: 4-33).

Vakıfların kuruluşunda mülkiyetlerini ve hayırlarını ebedileştirmek isteyen varlıklı insanların, sadaka-i cariyeye olarak niyetleri bulunmaktadır (Berki, 1946: 40). Bu hayırseverler vakıfların yönetimini yakınlarındaki ehil kişilere bırakırlardı. Vakıflar, mütevellî ve nazırlar aracılığıyla idare ediliyordu. Osmanlı vakıflarında kurumsal süreci; Orhan Bey (1326–1359) zamanından beri yönetici kesimin vakıflarını çevresindeki devlet erkânını yetkilendirip yönetirmesi ile başlamıştı (Kahraman, 2006: 2). Fatih devrinde Sadr-ı Âli Nezâreti, II. Beyazıt devrinde Şeyhül İslâm Nezâreti, Kanuni devrinde Kapuağası Nezâreti daha sonra Evkaf-ı Haremeyn Nezâretine dönüşmüştür. Evkaf-ı Hümayûn Müfettişliği, Evkaf-ı Haremeyn Mukatacılığı gibi adlarla teşkilatlanmalara rastlanmıştır. Padişah ve hanım sultanlar vakıflarının idaresini yakınlarındaki saray erkânı olan paşalara ve dârüssaâde ağalarına verilmiştir. Ancak kendi vakıflarının yönetimi için III. Osman, III. Mustafa, I. Abdülhamid ve II. Mahmud özel bir yönetim kurmuşlardır. II. Mahmud, 1826 yılında vakıfları birleştirilerek "Evkaf-ı Hümayun Nezâreti" kurulmuştur. Zamanla bu nezarete diğer vakıflar da bağlanmıştır. 1838'de Evkâf Nâzırı'nın "Meclis-i Vükelâ'ya (Bakanlar Kurulu) alınmıştır (Akgündüz, 1988: 276)

Osmanlı döneminde 1826 yılından itibaren Evkaf Nezareti çatısı altına alınan vakıflar, Cumhuriyetle birlikte önce 1921-1924 yılları arasında Evkaf Vekâleti (Düster III/I) olarak, sonrasında ise Vakıflar Umum (Genel) Müdürlüğü (VGM) çatısı altında idare edilmektedir (Akyıldız, 2010: 7).

Günümüzdeki vakıflar yeni vakıflar olarak adlandırılmaktadır. Bu vakıfların statüsü ise Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ve sonrasında yapılan kanun değişiklikleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. 1926 yılında yayımlanan ilk Türk Medeni Kanunu ile vakıflar "tesis" olarak tanımlanmış ve 1967 yılında çıkarılan 903 sayılı kanun ile yeniden "vakıf" şeklinde değiştirilerek eski hâline getirilmiş ve "yeni vakıf" ismini almıştır. 1926'dan, 1967'ye kadar 202 adet tesis kurulmuştur (Şenel & Tuyan, 2009: 127). 1967 yılından sonra 2019'a kadar kurulan yeni vakıf sayısı 5.268 adet belirtilmiştir (vgm.gov.tr). VGM'nin yönettiği Osmanlı'dan kalan ve yöneticisi olmayan vakıflar 45 -50 bin civarında mazbut vakıf ve hâlâ yöneticisi olan devam eden 200 civarında mülhak vakıf bulunmaktadır.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (101. Md.) ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda mal birlikteliği olarak tanımlanmaktadır. Vakıflar Kanunu'nda vakıflar, yönetim biçimlerine göre; yeni vakıflar, cemaat vakıfları, esnaf vakıfları, mülhak vakıflar ve mazbut vakıflar olarak tasnif edilmişlerdir.

Osmanlı ve Selçuklu Devletleri döneminden Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan ve VGM'nin yönetiminde olan mazbut vakıflar 1935 yılında çıkarılan 2762 Sayılı ilk Vakıflar Kanunu'nun 6. Maddesi gereği "Umum Müdürlüğün idare ve temsil ettiği vakıflar da bir kül halinde hükmi şahsiyet sayılır." denilerek tek bir vakıf statüsüne erdirilmiştir. Burada yapılan düzenleme neticesinde vakfiyelerinde belirtilen şartlar görmezden gelinmiş ve vakıflar amaçları gözetilmeksizin yönetilir hale getirilmiştir.

VGM kendi yönettiği vakıflarla ve iştirakleri ile ülkemizin en büyük vakıf yöneticisi konumundadır (Cansel, 1998). Genel Müdürlük, vakıf kavramının her çeşidi bünyesinde bulunmakla da vakfın bin yıllık mazisine hitap etmektedir. Ancak kavram olarak vakıf, 1967 yılında hukukumuza tekrar girmiştir. Bu da günümüzde sivil toplum kuruluşu olarak anılan vakıfları (yeni vakıf), VGM'nin yönetiminde olan binlerce Osmanlı ve Selçuklu vakfını bir potaya sokmaktadır. Kavramı tanımlarken Osmanlı formuyla tanımlama yapılmakta, ancak amaçları gerçekleştirme noktasında günümüz gereklerine göre yorumlanmaktadır.

3. PARA VAKFI

Para vakfi kuruluş sermayesinin bir kısmı ya da tamamı nakit paradan oluşan vakıftır. İlk örneklerine Osmanlı'da rastlanılan bu tür vakıflar, kendine has bir eko sisteme sahiptir. Para vakfi; diğer vakıflar gibi vakfiyesinde belirtilen şartları gerçekleştirmek için kurulurdu.

Para vakıflarının para işletme usulleri olarak vakfiyelerde; İstirbah, Karz, Bidâa, Murabaha, Bey'i İstiğlal, Akara tebdil, Evkaf-ı Hümayun Beytülmal Kassamlığında nemalandırma, Kısmet-i Askeriye Mahkemesinde ıstirbah kavramları geçmekte ya da fâideye verilmek gibi ifadeler kullanılmaktadır (Kudat, 2017: 260). Para vakıflarının işletilmesinde temel prensip asıl sermayenin muhafaza edilerek işletilen paradan elde edilen gelirin vakıf amaçları doğrultusunda harcanmasıdır (Değer ve Canan, 2009: 90).

Dönemine göre para vakıfları hakkında vakfiyelerden elde edilen bilgiler çerçevesinde; akçe, kuruş, sultani gibi metal paralar yanında lira ve lira-ı Osmani şeklinde kâğıt paralar çeşitli formlarda paralar vakfedilmiştir (VGMA, 604/270: 190.; 610/113: 85.; 602/98: 59).

Bu usulleri vakfiyelerde görebiliriz ancak uygulamasını teorik bir örnekle anlatalım ve bir vakfiye özeti ile de ekte sunalım. Örneğin 1000 kuruşluk sermaye ile kurulan bir ABC Vakfi olduğunu varsayalım. Bu vakfın vakfiyesi şu şekildedir: Bu bin kuruş onu onbir kuruş hesaba üzere (%15) ıstirbah edilip, elde edilen gelir A Camisindeki imama 50 ve hatibe 50 kalanı caminin aydınlatma ve onarım giderlerine harcanacaktır. Bu vakıf 150 kuruşluk bir gelir elde etmeyi ve bu geliri 50 kuruşunu imama, 50 kuruşunu hatibe ve kalan 50 kuruşunu da caminin giderlerine harcayacaktır.

Para vakıflarının ilk örneği Osmanlı Devleti'nde görülmüştür (Gökbilgin, 1952: 272). Osmanlı padişahlarının da para vakıflarının gelişiminde büyük katkıları olmuştur. II. Mehmet ilk dönemine (1444-1446); 24 bin altını ordunun et alımında finansman olarak kullanılmak üzere vakfetmiştir (Tabakoğlu, 1990: 313). Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) bir kanunname düzenlemiş ve kanunnamede; “Ve muâmele-i şer‘iyye edenin onu, on birden ziyadeye ettürmeyeler ve şer‘î muâmele-i etmeden kat’a riba ettirmeyeler” denilmiştir (Akgündüz, 1990: 238).

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde, para vakıfları ile ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Teorik tartışmaların ortaya çıkışı para vakıflarının önem kazanmasıyla bağlantılı bir gelişmedir. Şeyhülislam Çivizâde Mehmed Muhyiddin, Ebussuûd ve İmam-ı Birgivi Mehmet Efendi ve Sofyalı Bali Efendi ile diğer fakihler arasında cereyan eden tartışmalar, para vakıfları hakkında, lehte ve aleyhte yazılan kitap, risale ve fetvalar bulunmaktadır. Aslında tartışma konusu; silah, at, kitap ve para ile çiftliğe bağlı olarak zirai aletler gibi menkullerin vakfedilip edilemeyeceği hususunda olup; günümüzdeki ribh (gelir) ve faiz hususundaki para vakıfları güncel konularla ilgili değildir. Ancak para vakfının nasıl caiz olduğu ve işletme esasları ile ilgili mezhep imamları arasında mevcut görüş ayrılıkları tartışmanın bir bölümünü oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nde 1539-1542 yılları arasında şeyhülislamlık da yapan Çivizâde Mehmed Muhyiddin'in fetvası ile yaklaşık 10 yıl para vakıfları yasaklanmıştır (Gel, 2010: 90). 1545 yılında şeyhülislam olan Ebussuûd Efendi, yazdığı “Risale fi vakfi'l-menküli ve'n- nükûd” adlı eseriyle, nakit para vakfının hukukî şahsiyetini ortaya koymuş ve devlet tarafından kabulünü sağlamıştır. Konu yasallaşırken izlenen yol; padişahın “İçtihâdî konularda, ulül'emr, görüşlerden birini tercih edebilir.” kuralından hareketle, Ebussuûd Efendi'nin görüşünü kabul ederek 400 yıla yakın süre uygulama alanı bulmuştur (Akgündüz, 1988: 141).

Para vakıfları kabul gördükten sonra hızla yayılmış ve halkın (esnaf, çiftçi vb.) sermaye ihtiyacı olanlara kredi sağlamıştır. Bu vakıf türü, en ücra köylerde bile varlığına şahit olduğumuz bir finans kurumu olmuştur.

3.1. Osmanlı Para Vakıfları Üzerine Yazmak

Osmanlı para vakıfları üzerine atf, kanaat ve değerlendirmeye yazılı birçok eserde ve konuşmada rastlamaktayız (Bulut vd., 2019.; Kudat 2015.; Öz Saraç, 2019). Para vakıflarının kuruluş ve işleyişin anlatıldığı vakfiyelerinde açıkça ayırt edebiliriz (Ek-1 Örnek Para Vakfi Vakfiyesi). Bu belgeler ile para vakfı tarihine baktığımızda XVI. yüzyıldaki bir vakfiye ile XX. yüzyıldaki bir vakfiye arasında metodolojik ve yönetsel bir fark olmadığını görebiliriz (VGMA 989/73: 56.; 990/59:53). Yani belli bir sistemde kurulan para vakıfları neredeyse 400 yıl aynı şekilde kurulmuş ve birçok hizmeti yerine getirmişlerdir

400 yıllık bir tarihî olan ve uygulamada kendisine geniş yer bulmuş para vakıfları hususundaki tez ve makale çalışmalarında anakronizme rastlanmaktadır. Bu çalışmalar için belirli bir bölge ve zamanla sınırlandıran yazarlar, birincil kaynak olarak Osmanlı Arşivleri, şer‘iyye sicilleri, VGM Arşivindeki vakfiyeler veya muhasebe defterleri faydalanmaktadır.

Bu çalışmaları konu bağlamında iki başlıkta toplayabiliriz. İlki konuyu tarihî süreç içerisinde anlatmakta fayda gören ve vakıf hukuku bağlamında değerlendiren genel görüştür. Bu görüşte yazarlar öncelikle vakıf, para vakfı hikâyesini anlatır ve bir bölgeden bir dönemi çalışır. Sonrasında konuyu günümüzün diline çevirip yine günümüzün metodolojisi ile ekonomik ve sosyal analizde bulunurlar. Örneğin Tahsin Özcan, Kanuni döneminde Üsküdar'daki 150 adet vakfiye üzerinden para vakıflarını tespit etmiş ve para vakıflarını şer‘iyye sicilleri üzerinden çalışmıştır. Daha sonra bu konuda çok ayrıntılı bir tez çalışmasını yayınlamış sonra bu tez, kitap olarak da basılmıştır. XVI. yüzyıldaki İstanbul/Üsküdar bölgesindeki 1520 - 1566 yıllarını kapsayan 46 yıllık bir çalışmadır (Özcan, 2003). Cafer Çiftçi, tezinde XVI. ve XVIII. yüzyılda Bursa şehrindeki vakıf muhasebe

defterlerinden yararlanarak; özellikle avarız vakıflarındaki uygulamalar üzerinden vakıf ekonomik iş ve işlemlerini anlatan bir tez yazmıştır (Çiftçi, 2001). Çiğdem Gürsoy ise İstanbul kadı sicillerinden yararlanarak, vakfın muhasebe defteri üzerinden işleyişi ile ilgili araştırmalarını yapmıştır (Gürsoy, 2015). Bu çalışmaların ortak özelliği para vakıflarını teorik ve pratik uygulama ve vakıf çeşitleri üzerinden yorumladıklarını görmekteyiz. Ayrıca günümüzle ilgili yorumlarında para vakıflarını vakıf bankalar olarak eşleştirdikleri gözlemlenmiştir. Çalışmalar bölgesel olarak ve/veya dönem kısıtlaması açısından mikro ölçekli olup, analizlerinde döneminin şartları ve özelliği karşılaştırmalı olarak genelde verilmemiştir.

İkincisi ise her zaman sorunlu bir konu olan ve para vakıflarında olduğu varsayılan faiz uygulaması hakkındaki değerlendirmelerdir. Bu konuda da iki eğilim bulunmaktadır. Bunlardan birincisi para vakıflarını faizci ilan eden katı görüştür. Bu görüş ile ilgili şunu söyleyebiliriz. Tarihte yerini almış ve kabul görmüş bir kurumu külliyen reddedemeyiz. Bu bağlamda tarihi yargılamamak lazım gelmektedir. Ancak kurumun işleyişi hakkında bilinenleri zamanın şartlarına göre bugünden bakışımızı değiştirecek etkenleri alırken de yapılanları kesin doğru bir teorik çerçevede düşünmemeliyiz. Yani bugünkü faizli veya faizsiz bankacılık sistemde yeri olmayan para vakıflarının kendine özgü bir kuruluş ve işletme biçimi bulunmaktadır. Para vakıfları konusunda ilk çalışmalardan birini İstanbul Tahrir Defterlerinde yapan Ömer Lütfi Barkan, “Faizle İşletilen Paralara Ait Kayıtlar” isimli çalışmasıdır (Barkan, 1966: 1-479). Barkan bu makalesinde vakıf kayıtlarında geçen; “onuonbir” ve “onuonbirbuçuk” gibi ifadelerin faiz oranı olduğunu ifade etmiştir. Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu, Para Vakıfları ve Bankacılık” isimli çalışmasında konuyu irdeleyen ilk yazarlardan (Çağatay, 1971). Buralardan referans alan birçok makale ve tez yazarı; Cenk Reyhan (2002) ve Hacı Veli Aydın (2014) gibi yazarlar para vakıflarının yaptıkları işlemleri faiz olarak yazmıştır. Bu görüş karşıtı bir yazı yazılmamış olup, Genel kanaat olarak para vakıflarının faizle işlem yaptıkları kabul edilegelmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü web sitesinden yayınladığı vakıf terimleri sözlüğünde; “ribh” kavramını “faiz” olarak tanımlamış ve karz-ı hasen tanımını faizsiz para vermek olarak tanımlamıştır (vgm.gov.tr). Bu görüşe göre günümüzdeki faiz tanımından çok farklı bir mana içeren bir zamanda oluşturulmuş kavramları faizle ilişkilendirmiştir.

Bir diğer bakış açısı olan, yenici görüş olarak adlandırabileceğimiz İslami finans teorisyenlerince savunulan ve tarihi tecrübeden faydalanmayı amaçlayan görüşe göre, para vakıflarının tarih içerisinde faiz sorununu çözmüş bir kurumsal yapı gibi sunulduğu görülmektedir. Aslında Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde kendine has ekonomisi ve finans sistemi içerisindeki uygulamalardan yararlanmak isteyen araştırmacılar, buradaki kavram ve kurumları günümüze adapte etmeyi ummaktadırlar. Ancak ne ekonomi ne finans o dönemdeki gibidir.

3.2. Vakıf Bankalar ve Para Vakıfları

Finans kuruluşu denilince akla ilk olarak bankalar gelmektedir. Banka hizmetlerinin ilk çağlardan itibaren dini mabetlerin çevresinde din adamları aracılığıyla doğup geliştiği ileri sürülür (Tarlın, 1986:7). XI. yüzyıldan itibaren ise Venedik'te ilk kurumsal yapısını oluşturan banka, XVI. yüzyıldan itibaren; İngiltere (Bank of England), Hollanda (Amsterdam: 1609) ve İsveç'te (Stockholm: 1656) kurularak kurumsallığını tamamlamıştır.

Kurumsal anlamda Osmanlı'ya banka XIX. yüzyılın ortalarına doğru gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk banka 1847'de kurulan Bank-ı Dersaadet olup bu banka 1852 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Statü olarak ise Osmanlı'daki ilk bankalar daha çok devlet borçlarına aracılık etmek için kurulmuştur. II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı'da birçok banka kurulmuştur. 1908'den 1923'e kadar 24 milli banka kurulmuş bunlardan ancak bunlardan 14 tanesi Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir.

Osmanlı Devleti 1826 yılında Evkaf Nezaretini kurarak başta selatin (padişah, paşa hanım sultan) vakıfları olmak üzere birçok vakfı bu nezaret bünyesine aldı. Böylece birçok vakfın yönetimini ve denetimini sağladı. Evkaf Nezareti 20. yüzyılda gelişen finans sektörü ve devletin milli bankacılık politikası çerçevesinde vakıf sermayesi ile 1913 yılında Evkaf Bankası'nı kurmuştur. Bu banka kurulurken zamanın şartları gözetilerek bankacılık hususunda pek bir tartışma yaşanmamıştır.

Cumhuriyet Döneminde vakıf kavramı hukuk sistemimizden 1926 çıkarılmıştır. 1954 yılında vakıf sermayesi ile Türkiye Vakıflar Bankası kurulmuştur. Bu banka kurulurken sermayesinin çoğunu (%75) Vakıflar Genel Müdürlüğü sağlamıştır. Bu banka ile ilgili kuruluşunda ve işletiminde vakıf kavramı ve bankacılık sistemi hususunda pek bir tartışma olmamış ve zaman zaman bankanın faizli işlemleri veya vakıf kültürü hususunda bazı haberler yapılmışsa da önemli bir teorik tartışma olmamıştır. Ancak Vakıfbank birçok reklamında vakıf kültürünü ve medeniyetini bir araç olarak kullanmıştır. Böylece birçok kez anakronizme düşmüştür. Banka 2018'de hazineye satılmıştır.

2015'te kurulan ve 2016'da faaliyete geçen Vakıf Katılım Bankası, %100 Vakıflar Genel Müdürlüğü sermayesi ile kurulmuştur. 23 Mart 2016'da banka kurulurken Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın faiz hassasiyetini dile getirmesi gündem olmuştur. Böylece vakıf kavramının katılım bankacılığıyla bütünleşmesi sisteme yeni bir boyut kazanmıştır.

Ülkemizde gelişen katılım bankacılığı, kavramsal olarak İslami finans çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak işin gerçeği bu bankalarımız mevcut banka hukukunda ve sisteminde yer almasıdır.

Vakıf kavramının bankacılıkla anılmaya başlanması süreci bu bankaların kuruluşlarından bu yana çok tartışılmamış olup, bu da günümüzde vakıftan çok bankayı anılır hale getirmiştir. VGM'nin vakıf bankalar ile kurumsal ilişkileri daha çok mevcut hükümetin kurumdan veya dışarıdan, kurumun hisseleri oranınca yönetim kurulu üyesi ataması bağlamında olmaktadır. Ayrıca bankalar vakıf kavramını hem kurumsal hem de vizyoner olarak kullanmakta birçok reklam ve tanıtımlarında vakıf medeniyeti ve kültürüne atıf yapmaktadırlar.

Katılım bankaları diğer ticari bankalar gibi fon toplamakta ve fon kullanmaktadır. Katılım bankaları fon toplama yöntemi olarak cari hesap, katılım hesabı şeklinde mudilerinden fon toplamakta ve onlara bazıları (mudarabe, müşareke, murabaha, icare vb.) İslam hukukunda yer alan fon kullandırma yöntemleri ile modern finansal enstrümanlar sunmaktadır.

Bunlardan murabaha en çok kullanılan ve ilk defa Osmanlı Devleti'nde rastlanılan günümüz katılım bankalarının çok önemli bir enstrümanıdır. Modern anlamda murabaha uygulamaları, 1970'lerde oluşmuş bir kavram olan İslâmî finansın ve katılım bankalarının içerisine adapte edilmiştir. Katılım bankalarınca benimsenmiş olan murabahada, alım satım akdi üzerinden bir sözleşme söz konusudur. Oysa para vakfı uygulamalarında bir alışveriş ve akit şartı yoktur. Sadece kefil ve/veya rehin şartı bulunmaktadır. Ayrıca vakfın amacı gelir elde etmek ve bu geliri belirtilen şartlara göre harcamaktır. Bazı vakfiyelerde murabaha edilmesi gibi ibarelere rastlanılmıştır (VGMA, 610: 21).

Sistemi anlama açısından para vakfı ekosistemine yakından bakarsak; sadaka-i cariyeye olarak vâkıfın vakfettiği parayı öz sermayesi yapan ve bu parayı işleterek, elde ettiği geliri vakfiyesinde belirtilen amaçlar çerçevesinde harcayan basit bir yapısı bulunmaktadır. Bu nedenle para vakıfları; teorisi, yaşamı ve sona erme hikâyesi kendi bağlamında değerlendirilmelidir. Yani vakfedilen paraların niteliği de işletme yöntemleri de banka sisteminden farklı yapıdadır. Burada bizi yanıltan durum zamanın ekonomik koşullarından bağımsız bir sistem olarak para vakıflarının bir finans kurumu olarak düşünülmesidir. Ayrıca para vakıflarının kurumsallaşması ve kapitalizm döneminde yaşamlarını sürdürebilmeleri günümüzdeki kavramlarla ilişkisini yeniden yorumlamayı gerektirmektedir.

5. SONUÇ

Kavramlar üretildiği dönemden itibaren her dönemde yeni anlamlar kazanır. İşte para ve vakıf kavramı XV. yüzyılda Osmanlı'da birleşerek para vakfı şeklinde bir vakıf çeşidi oluşturmuştur. Günümüzde ise fonksiyonları itibariyle bu vakıfların bir finans kurumu olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni olarak Osmanlı tecrübesindeki bu vakıf türünün ulema tarafından onaylanması gösterilmektedir. Nitekim 400 yıl boyunca bu vakıf türü ile birçok Müslüman hayırsever para vakfı kurmuştur. Bunların içerisinde padişahlar, paşalar, şeyhülislam, imamlar ve halktan birçok seçkin kişi de bulunmaktadır.

Kavramları anlamlandırırken günün şartlarına göre değerlendirmede çoğu kez anakronizme düşeriz. Bu nedenle zamanın şartlarıyla bir kavramı düşünmemiz ve gerekirse olayın başına dönmemiz gerekmektedir. Para vakıfları hususunda Ebussuûd ve Kanuni ne yapmıştır diye baktığımızda; menkul olan ve o zamanda servet biriktirme aracı olmuş parayı hayırseverlerin, insanların yararına vakfedilmesini teorik olarak kabul edilmesini sağlamış ve padişahın idari olarak bu teoriye karşı çıkmamıştır. Ama biz bu durumu günümüz bankaları gibi bir finans kuruluşu olarak kabul ederek yargılıyoruz. Hâlbuki para vakıfları ortaya çıkarken ne ekonomi günümüzdeki gibiydi ne de vakfetme gücüne sahip halk kesimleri servet sahibiydi. Para vakıfları 400 yıl boyunca birçok hizmeti yerine getiren bir gelir aracı olarak vakfın akar fonksiyonunu yerine getirdi.

Vakıf kavramı hukukumuzdan Cumhuriyetin başında 1926 yılında Medeni Kanun'u ile tesis olarak değiştirildi. Vakıf kurumu (VGM) içerisinde bazı vakıf paraları bir müdürlük olarak 1954 yılına kadar idare etti. Bu yıl açılan günün şartlarına göre özel hukuk tüzel kişiliği olan Türkiye Vakıflar Bankası Anonim Ortaklığı'na az da olsa bir katkıyla sermaye olarak devredildi. Bu devirde az da olsa faiz hususunda bankanın faizli bir kurum olmasından dolayı bir tartışma yapıldı. Ancak sonucu ve akışı değiştiren bir netice ve durum oluşturmadı. Dünya 1970'li yıllarda İslâmî finans kurumlarıyla tanıştı. Bu kurumlar ülkemizde 80'li yıllarda kurulmaya başlandı ve günümüzde altı adet katılım bankası olarak kurumsallaşmıştır. Bunlardan iki tanesinde vakıf kurumu ortak olarak yönetici konumunda bulunmaktadır. Buralardan kâr payı almakta ve bu parayla görevi dâhilindeki cami, medrese gibi vakıf hayratlarını onarmakta, görevi gereği birçok sosyal yardımı gerçekleştirmektedir.

Biz ise anakronizme düşerek dinamik bir süreç olan finans piyasasına tarih içerisindeki para vakıflarını günümüz İslâmî finans kurumlarına teorik temel oluşturmada ve uygulamalarında tarihsel geçmişi ve tecrübesi olarak değerlendirmekteyiz. Bu da Osmanlı tecrübesi olan para vakıflarındaki uygulamalarının, günümüz kapitalist finans sistemi içerisindeki kavramlarla değerlendirme ve uygulamaya dönük kavramsal çerçeveyi tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Ancak vakıf idaresinin vakıf sermayesini katılım bankacılığında kullanması, katılım sistemi açısından önemlidir. Buna ilişkin yeni fikri ve teorik süreçlerin geliştirilmesi umuyor ve bin yıldır bu topraklardaki vakıf medeniyetinin gelişerek yaşamasını diliyorum.

KAYNAKÇA

1. Akdağ, M. (1971), Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, Ankara
2. Füzûzan, S. (1965), Vakıflar Başlangıçtan 18. yüzyılına kadar. Vakıflar Dergisi, S.6.
3. Akgündüz A. (1988), İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Ankara: TTK.
4. Akgündüz A. (1990), Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, I-IX, İstanbul.
5. Akyıldız A. (1990), Şeriyeye ve Evkaf Vekâleti, DİA, C. 39, İstanbul.

6. Veli A. (2014), Selanik'te 18. Yüzyılın İlk yarısında Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri Tarih İncelemeleri Dergisi, 29 (1).
7. Aykut N. (1991), Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. Asır Ortalarına Kadar Yapılan Sikke Tashihleri, Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay.
8. Baloğlu Z. (2000), 2000'li Yıllarda Daha Sağlıklı Bir Demokrasi ve Sivil Toplum Nasıl Yaratabiliriz: Üçüncü Sektörün Rolü, Daha Sağlıklı bir Demokrasi ve Toplum için Türkiye Vakıflar ve Dernekler Sorunlar ve Değişime Yapısal Uyum Önerileri. Sempozyum Bildirisi, İstanbul: TÜSEV.
9. Berki A. H. (1946), Vakıflar, İstanbul: Cihan Kitaphanesi.
10. Bulut M. (2016), Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi İEFD., (2) 1.
11. Bulut, M, & Korkut, C. (2016). A Comparison Between Ottoman Cash Waqfs (CWs) and Modern Interest-Free Financial Institutions. Vakıflar Dergisi, S. 46.
12. Cansel E. (1988), Vakıf, Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı, Vakıflar Dergisi, S: 20.
13. Çam M. (2014), Vakıf Müessesesi ve Para Vakıfları Lira – Bülten, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
14. Çetin A. (2012), Vakf ve İbtida, DİA, C. 42, İstanbul.
15. Değer A. & Canan E. (2009), 16. ve 18 yy. Arasında Bursa Para Vakıfları ve Bursa Ekonomisine Etkileri, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 1/Cilt: XXVIII.
16. Erdem E. (2006), Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz, Bankacılar Dergisi, S.56 2006.:
17. Cüneyt Ö. (1979), Sultan Abdülaziz Han Devri Osmanlı Madeni Paraları, İstanbul:1979.
18. Ertunç H. (2013), İslam Hukuk Tarihinde Vakıflar ile Batı Kültüründeki Benzeri Kurumların Karşılaştırılması, Dünya Vakıflar Konferansı World Foundations Conference., 23-24 Eylül/September.
19. Gel M. (2010), Kanûnî'nin Para Vakfı Yasağını Kaldıran 1548 Tarihli 'Hükm-i Şerif'inin Yeni Bir Nüshası", Gazi Akademik Bakış, cilt: 4, sayı:7.
20. Gökbilgin T. (1952), XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.1952.
21. Günay H.M. (2012), Vakıf, DİA, C. 42, İstanbul.
22. İpşirli M. (1990), II. Mahmud Döneminde Vakıfların İdaresi, Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri Bildiriler., İstanbul 1990.
23. Kahraman S. A. (2006), Şer-iyye ve Evkaf Nezâreti, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
24. Kayaoğlu, İ., (1977), Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler, Vakıflar Dergisi C. 11.
25. Kazgan, H. (1997), Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını.
26. Kazıcı, Z. (2003), Osmanlı Vakıf Medeniyeti, İstanbul: Bilge Yayınları.
27. Korkut, C. & Bulut, M. (2017). XV. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Para Vakıfları ve Modern Finans Kurumlarının Karşılaştırılması, Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 7/2.

28. Köprülü B. (1951), Tarihte Vakıflar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. VIII.
29. Kudat, A. (2015). Bir Finans Enstrümanı Olarak Nukud Vakfı ve İn'ikad Formülasyonu. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD), 1(2).
30. Kudat, A. (2017). Para Vakıflarının Para İşletme Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme. Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 7/2.
31. Kunter, H. B. (1938), Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri, Vakıflar Dergisi, C.1.
32. Kuran, T. (2019), İslam ve Ekonomik Azgelişmişlik, Ankara: Efil Yayınları.
33. Kurt, İ. (1996), Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat, İstanbul: Ensar Neşriyat.
34. Mandaville, J. E. (1998), Çev: Fethi Gedikli Faizli Dindarlık: Osmanlı İmparatorluğunda Para Vakfı Tartışması. Türkiye Günlüğü, S. 51.
35. Öğün, T. (2006), Müsadere, DİA, C. 32, İstanbul.
36. Özcan, T. (2003), Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği, TTK.
37. Öz Saraç, Y. (2019), Osmanlı Para Vakıflarından Türkiye Vakıflar Bankasına 1826-1954., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
38. Öztürk, N. (1983), Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, Ankara: VGM Yayınları.
39. Öztürk, N. (1995), Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti, DİA, C. 11, İstanbul.
40. Öztürk, N. (1995), Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Ankara: TDV Yayınları.
41. Reyhan, C. (2002), XVIII. Yüzyılda Bir Kuzey-Batı Anadolu Kenti: Bursa Örneği; Şehir Toplumunun Sosyal Ekonomik ve Kültürel Analizi", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Ankara.
42. Şenel, Ş. & Tayan, Z. (2009), 1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Tesisler Vakıflar. Akademik Bakış 5/III, Kış.
43. Tabakoğlu, A. (1990), Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
44. Tabakoğlu, A. (1999), Osmanlı İktisadî Yapısının Ana Hatları, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt. III, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
45. Tarlan, S. (1986), Tarihte Bankacılık, Ankara.
46. Tuncay, A. (1984), Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları.
47. Ülken, H. Z. (1971), Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği, Vakıflar Dergisi, S. IX.
48. Yazır, E. M. H. (1997), Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu, I-V, İstanbul: Eser Neşriyat.
49. Yediyıldız, B. (1982), "Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü", Vakıflar Dergisi, S. XIV.
50. Yediyıldız, B. (1982), XVIII. Asır Türk Vakıf Teşkilâtı, Tarih Enstitüsü Dergisi Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, S.12., İstanbul.
51. Yediyıldız, B. (2003), 18. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Ankara: TTK.

52. Yediyıldız B. (2012), Vakıf, DİA, C. 42, İstanbul.
53. Yüksel H. (2012), Vakfiye, DİA, C. 42, İstanbul.
54. <https://www.kuveytturk.com.tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-bilgiler/ortaklik-yapisi>
55. https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp
56. <https://www.vakifbank.com.tr/istirakler.aspx?pageID=125>
57. <https://www.vgm.gov.tr>
58. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu, Sayı: 3027, 13/6/1935
59. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Sayı: 24607, 22/11/2001
60. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, Sayı: 26800, 27/2/2008
61. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: 601/200, 602/98, 604/270, 605/40, 606/74, 610/113, 619/28, 989/73, 990/59.

EK: Para Vakfı Vakfiye Örneği:

Osmanlıcası için VGMA 582/2 numaralı defterin 348. sayfa 254. sırasında kayıtlı “Hacı Halil Abdülaziz oğlu Maliye Nazırı Ahmet Muhtar Paşa vakfına bakılabilir.

Vakfiyenin Türkçe Tercümesi:

Vakf-ı Türbe-i latif der dahil-i zaviye-i kutbül-arifin merhum eş-şeyh el-hac Halil Efendi kuddise sirrehül-celil der kaza-i Gerede der liva-i Bolu ve nukud-u mevkufe-i bera-yi levazimata. Türbe-i M. sahibül-hayrat devletlü esseyid Ahmet Muhtar paşa an müşiran-ı devlet-i aliyye ve nazir-i harbiyye-i celile-i maliyye-i hala kayt şüd vakfiyye-i mamulün biha be muhasebe-i evkaf müceddeden kayt şüde fermude ba takrir-i vâkif-i müşarünileyh ve ba telhis-i devletlü es-seyyid Mehmet Hasip paşa,,nazir-ı evkaf-i hümayun ve ba ferman-i âli el-vaki fi 14 M Sene 1273.

Ma nuzime fihi minel-vakf-ı vet-tesbil veş-şurutil-muharreratı alâ vechit-tafsil es-sadiri küllihi anil-vâkifil-nebihin-nebil revmen lis-sevabi ve taleben lil-ecril-cezil cealallahü taala sa'yehu meşkuren ve cezahü cezaen mevfula cera ledel-mümeyyizil-mürseli el-me'zuni li-tescili hazel-emril-mübecceli felemma ahberani mimma fihi nefeztühü ma yahvihi ve enel-fakiru ilâ âlâil-eltaf Mehmed Refik bini Ali bini el-hac Abdullah el-müfettişi li-umuril-evkaf gufire lehüm.

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİHRAHÎM

Nukud-u halisa-i mehamid-i bi-had ve ukud-u cevahir-i esniyye-i la-yuad ol zat-ı pak-i ehad ceallahüs-samed dergah-i emcedine ref ve med olunurki akdesiyyeti zat-i ulyasi “lemyelid velem yüled” nazm-ı celili ile mansus ve müberhen ve a'zamiyeti şan-ı kibriyasi “velem yekün lehu küfüven ehad” tetimme-i kerimesile vazih ve ruşendir ve dürud-i bisyar ve tahiyyeti bişumar ol habib-i cenab-ı perverdiğar ve resulissakaleyn Ahmet Muhtar ravza-i pür envyarına bezl ve isar olunurki sadr-i menşuri cah-i risaleti hatemün-Nebiyine ve rahmeten lil-âlemin ünvanı müstetabile pür zîver ve kadr-i behini zat-i saadeti levlake levlak lema halaktül eflak hitabı ile mutarraz ve müşerreftir ve sitayişi mecmuu âl ve ashab meşahid-i müşkinabına bahş ve iyhab olunurki her biri necm-i şehri din ve meşâli şahrah-ı ehli yakındır ba'de ifai ini merasim-i vacibüt-takdim bais-i çünbüş nümâyı kelk-i kavim budur ki efazimi vükela-yi saltanat-ı seniyye ve eazimi müşiran-ı devlet-i aliyyeden hala Maliye nezareti celilesine revnak efza-yi atifet ve iclal olan devletlü Esseyid Ahmet Muhtar paşa ibnil-merhum es-seyyid el-hac Halil Abdülaziz efendi Vakf-ı âtil-beyanın mahallinde tahrir, ve tescil ve levazimi sihhat ve lüzum ve merasim-i şurut ve, kuyud ve hususi ve ümümi mevkiinde tekml için canib-i şer'i şeriften bil-iltimas mezunen bil-hüküm tayin ve irsal olunan mümeyyiz-i evvel mevlana esseyid Mehmet Said efendi ibni esseyid Ahmedin hazine-i celile-i maliyede nazır bulunan zevat-i kirama mahsus odada hatime-i kitapta esamisi keşide-i silk-i sutur kılınan zevat-i kirama huzurlarında akd eylediği meclis-i, şer'i şerif-i enver ve mahfel-i din-i münif-i ezherde atil-beyani vakf-i ihlas bünyana li-eclit-tescil vel-i itmam-i emrit-tesbil mütevellî nasb ve tayin buyurdukları mühürdarlık hizmeti celileleri ile mübahi es-seyyid Mehmet Şeref efendi ibnil-merhum el-hac Ahmet ağa mahzarında niyyet-i halisa-i safiye ve ragbeti sadika-i vafiye birle vehenküşayi takrir-i kelim-i sihhat encam ve zeban pira-yi tahrir-i meramı hulus-i ittisam edüp atyeb-i mal ve enfes-i menalimden ifraz ve kemal-i imtiyaz ile mümtaz eylediğim nakd-i rayicil-vakit onbin beşyüz kuruşu hasbeten lillahil-Melikil-kadim ve taleben li-merzatil-kerim ve iptiğaen li'ş-şefaati nebiyyihi Muhammedin aleyhi efdalüs-salavat ve etemmit-teslim vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-i sarih-i muhalled ile vakf ve habs edüb şu nazma tertib-i şurut ve buna tanzimi kuyud-u mebsut eyledimki;

Nakd-i meblağ-i mezkur rehn-i kavi ve kefil-i meli ve ledel-iktiza ikisinden biri ile onu onbir buçuk veyahut beher kesesi beş kuruş hesabale ba devr-i şer'i alâ vechil-halal istirbah ve ve

istiğlal olunup hasıl olan galle ve nemasından Bolu sancağına tabi' Gerede kasabasında vaki umdetül-arifin zübdetül-vasilin siper-i çeşme-i meşayih-i tarikat-i aliyye-i halvetiyye ve kafiye-i saları Hülafe-i kiram-i Şabaniyye merhum ve mağfurun leh eş-şeyh es-seyyid el-hac Halilil-kürdi kuddise sirrehül-celiy hazretlerinin hayatlarında inşa kerdeleri olan zaviyeleri dahilinde kain ganude-i pister gufran oldukları kabr-i latifleri üzerine akdemce bina ve inşasına muvaffak olduğum türbe-i latifeleri türbedarlığı için mahiye yirmi beşer kuruştan cem'an senevi üçyüz kuruş vazife verile ve galle-i merkumeden mahiye ikişer vukyeden senevi yirmidört vukye rukan-ı zeyt iştır ve türbe-i mezkure derununda beher gece iki kandile mikdarı kifaye vaz ve ikad oluna ve beher sene şehir-i Rebiül-evvelin onikinci gece zaviye-i mezkurede menba'î zülali şefa'at ve melce-i usat-ı ümmet sultan-i sadat-i enbiya burhani kaâdat-i asfiya sadr-i suffice-i safa a'ni bihi Muhammedinil-Mustafa aleyhi efdalüs-salavat ve ekmelüt-tahaya hazretlerinin menkibe-i müteberrike-i viladet-i ba saadeti nebeviyyeleri kemal-i tazim ve tekrim ile kiraet olunup hasıla olan ucür ve mesubati evvelen ravza-i mutahharelere ve badehu cemi'î enbiya ve mürselin salavatullahi alâ nebiyyina ve aleyhim ecmain ve âl ve evlad ve ashab-i kiram ve zevcat-ı tahirat ve alel-husus hulefa-i raşidin ve eimme-i müçtehidin ve tabiin ve, teb'a tabiin ridvanullahi taala aleyhim ecmain ve şeyh-i merhum-ü müşarün ileyhimin ve pederim merhum-ü mumaileyhimin vesair usul ve furu'umdan irtihal-i dar-i baka eden akraba ve taallukatımın ve kâffe-i ehl-i îmanın ervah-i şerifelerine ihda ve benimle validem Zeliha hanımdan her birimizin mütena'imi niam-i hayat oldukça selamet-i dareynimiz için düa ve vefatımızdan sonra pederim mumaileyhe terdifen ruhumuza ihda oluna ve menkibe-i müteberrike-i mezkure kiraati gecesi şeker ve şerbet ve taamiye masarifi ve menkibe-i mezkure kariinin ücreti vel-hasil menkibe-i müteberrike-i mezkurenin bil-cümle levazimati galle-i merkumeden beşyüz kuruş sarfla ru'yet oluna ve galle-i merkumeden mahiye beşer kuruştan senevi altmış kuruş tevliyet vazifesi ola ve vakf-ı mezkurumun beher sene marifet-i muhasebesi ru'yet olunup. Galle-i merkumeden on kuruş harc-ı muhasebe ve on kuruş harc-ı imza verile ve vakf-ı mezkurun gallesinden ba'de ihracil-vezaif vel-masarif her ne fazla kalur ise asl-ı mala zam ve ilave oluna ve vakf-ı mezkurun teyliyeti vazife-i mersumesile şeyh-i müşarunileyhin mahdumu olup hala zaviye-i mezkure postnişini bulunan reşadetlü esseyid eşşeyh Mustafa efendiye ve badehu zaviye-i merkumede her kim postnişin olur ise ana meşruta ola ve türbedarlık ciheti dahi evvela şeyh-i muma ileyh esseyid Mustafa efendinin mahdumu Münir efendiye ve badehu zaviye-i mezkurede postnişin bulunan zatin zaviye-i mezkure fukarasından intahab ve tayin edeceği müstehik kimesneye meşruta ola ve münasip akar tedarik olundukta nakd-i mevkuf-u mezkur akara tebdil oluna ve şerait-i mezkureye riayet müteazzire olur ise menafi'î vakf mutlaka fukara-yi müslimine sarf oluna ve vakf-ı mezkur şeraitinin tebdil ve tağyir ve taklil ve teksiri ve idhal ve ihracı merreten bade ula ve kerreten gibbe uhra yed-i meşiyetimde ola deyu tayin-i şurut ve tebyin-i kuyud birle nakd-i meblağ-i mezkur on bin beşyüz kuruşu mutevelli-i muma ileyh es-seyyid Mehmet Şeref efendiye teslim eylediğimde oldahi ahz ve tesellüm ve sair evkaf mütevellilerin tasarrufları misillü tasarruf eyledi dedikde gibbet-tasdikiş-şer'î emr-i vakf tamam ve hal-i teslim encam bulmuş iken vâkif-i müşarun ileyh esbağallahü niamehü aleyh vakf-ı mezkurumu ihkam ve şurut ve kuyudunu istihkam irade-i hayriyesile vakf-ı mezkurdan rucu' ve mütevelli-i muma ileyh ile husumet ve niza'a şuru' edüp vakf-ı nukud ve ana müteferri' olan şurut ve kuyud eimme-i selase-i kiram eskenehümullahi fi daris-selam indlerinde sahih ve lazim olmamağla nakd-i meblağ-i merkumu kel-evvel mülküme istirdad ederim dedikde mütevelli-i mumaileyh cevab-ı ba sevaba mütesaddi olup egerci hal bast olunan minval üzredir lakin vakf-ı nukud ve zimmında olan şurut ve kuyud imam-ı Züfer aleyhi rahmetil-melikil-ekberden imam-i ensari aleyhi rahmetül-bari rivayeti üzere sahih olduğundan maada fadil-i samadani imami abu .Yusufüş-şehir bil-imamis-sani indinde vâkıfın mücerred vekaftü kavlıle ve imam-i salis Muhammed bini Haseniş-şeybani indinde teslim-i ile'l-mütevellî ve zikri te'bid ile sihhat lüzumu müstelzim olmağla asla rucu'a mecal ve istirdada ihtimal yoktur deyü red ve teslimden imtina' ile Mevlana-yı mumaileyh huzurunda müterafian ve her, biri mubteğasinca faslu hasme taliban, olduklarında Mevlana-

yı muma ileyh dahi canib-i, vakfi evla ve teşyid-i mebani hayri, ahra görüp alimen bil-hilaf beynel-eimmetil-eslaf, alâ kavlı-i men yerahü vakf-ı mezkurun evvelen sihhatine ve saniyen lüzümuna hükm-ü, sahih-i şer'î ve kaza-i sarıh-i mer'î eylediğini mahallinde, ketb ve tahrir ve maan mürseli ümena-i şer'le meclis-i şer'a gelüp alâ vukuihi inha ve takrir-i tenfiz olmağın vakf-ı mezkur sahih ve lazim ve habs-i sarıh ve mütehattim olup min ba'd nakz-u nakzine mecal muhal ve tebdil, ve tağyiri müşarunileyhimden gayra adimül-ihtimal oldu. Cera zalike ve hurrire Fil-yevmil-hamisi vel-işrin min Şabanil-muazzam li-sene isneyn ve seb'ine ve mieteynin ve elf.

-ŞUHUDU'L-HAL; Tebadan Osman ağa ibni, -Abdullah, Tebadan Abdullah ağa, ibni İbrahim Maliye meclisi müftüsü Samahatlı esseyid Mehmet Sadettin efendi hazretleri, ibni es-seyyid Mehmet Hamid, Ve gayrühüm.

Vakfiyenin Kısa Özeti

Vakfın Kurucusu: Maliye Nazırı Ahmet Muhtar İtisami Paşa (1852-53)

Kurulduğu Yer: Bolu'nun Gerede İlçesi.

Kimin İçin Kurulduğu: Şeyh Es-Seyid El-Hac Halil-Kürdi hazretleri türbesi için.

Vakfedilen Para Miktarı: Onbin beşyüz kuruş.

Paranın Verilme Şartları: İyi bir rehin veya kefil.

Verilme Oranı: Onu onbir buçuk (%15) veya her kese için beş kuruş hesabi ile.

İşletme Usulü: İstirbah veya istiğlal olunması.

Dağıtılacak Para: 1575 Kuruş

Harcanacağı Yer:

- 1) Aylık 25 kuruştan Yıllık 300 kuruş türbedara
- 2) Türbenin aydınlatma ve diğer giderleri için yıllık 500 kuruş
- 3) Muhasebe ve imza parası için 10'ar kuruş
- 4) Kalanı fakir fukaraya verilebilirher
- 5) Fazlalık kalırsa Sermayeye ilave (asl-ı mala zam ve ilave) olunmasını istemiştir.